

LA REPRESSIÓ DE LA VIDA QUOTIDIANA A LA POSTGUERRA D'UNA POBLACIÓ RURAL: PEGO, 1939-1941.

Joan Miquel Almela Cots

He de confessar que mentre anava fullejant el llibre, la incredulitat i la sorpresa s'unien formant un barrejat espiritual sense mesura. A poc a poc, no obstant, anava entenent que allò no era per riure, que era més seriós del que em pensava i que havia d'aturar-me i canviar les rialles per un gest de disconformitat i raresa. El llibre en qüestió s'anomenava *Registro de denuncias y multas*, això no ho deia tot, amb un altre tipus de cal·ligrafia s'hi assenyalava la cronologia, 1939 a 1941. Quedava clar, que a partir d'aquell moment anava a fullejar aquell llibre, d'una altra manera. Entenia que la postguerra al meu poble anava a presentar-se, en la seva forma més quotidiana, i que seria la norma a tota la Marina Alta, que per a Teresa Ballester, va ser una comarca de reraguada. Endevinava que amb la fi de la guerra no acabaven els problemes, sinó que més bé començaven.

1.- Les Fonts.

Aquest estudi naix principalment de dues fonts primàries: el *Registro General de denuncias y multas* (1939-1941), i de les *Actes de l'Ajuntament* dels anys 1939, 40 i 41. El llibre registre tracta les anotacions fetes pels agents de seguretat pública sobre les transgressions a les ordenances municipals i als bans per part dels veïns de Pego, des del 17 d'abril de 1939 fins al 4 d'agost de 1941. En cada pàgina apareix un quadre amb vuit columnes o apartats:

- 1.-Número de orden: de 1 a 1925 denúncies.
- 2.-Día. 3.- Mes. 4.- Hora.
- 5.-Denunciadores: agents , guardes o inspectors.
- 6.-Denunciado: (nom i adreça del amonestat).
- 7.-Objeto de la denuncia: falta del infractor.
- 8.-Multa: (quantia econòmica o pagament amb treball).

El llibre es troba complet amb un total de quasi 2.000 denúncies, la qual cosa ens proporciona una visió general del delictes més comuns de la postguerra a Pego. Delictes que no foren particulars ni individuals de Pego, i que serien malauradament un tret característic i comú, producte de la repressió, a tota la comarca i al País Valencià.

També ha estat important la lectura dels llibre de bans, ja que en aquests apareixen publicades moltes ordenances, i sobretot impediments a l'hora de menysprear la vida social del poble.

2.- Metodologia.

A primer colp d'ull, semblava que poca cosa podia extraure's de la font emprada, tan sols algunes relacions de denúncies atípiques avui en dia, però que eren normals en aquells moments en què començava la dictadura i la repressió. Després en analitzar detingudament cada denúncia, anava estimant oportú fer algunes anotacions al marge de la meua llibreta, que després em serviren per arribar a pensar que es podien traure més coses del que en un primer moment pensava. La metodologia utilitzada no és rigorosa amb cap plantejament metodològic, sinó que evoluciona per sí mateix a mesura que avança la lectura i l'aparició de noves dades.

M'interessava, trobar o esbrinar, els delictes més comuns en aquella època; exposar els més estranys i opressors; i quins aspectes econòmics o socials eren a ser més vigilats per la seguretat franquista. Amb aquestes bases metodològiques, podia també, mitjançant els delictes de furt, arribar a conclusions sobre els productes agrícoles més comuns al nostre terme, i quins eren més apreciats pels arrossegats a la fam.

Per tant, la metodologia ha quedat en estudiar cada cas o denúncia, en la seva proporció i en la seva rellevància, i arribar a conclusions pròpies

BULLENTÓ

AYUNTAMIENTO NACIONAL DE PEGO

	<p>Acalde-Presidente D. José Sendra Canet Jefe local del Movimiento</p>	
<p>Primer Teniente de Alcalde D. Salvador Ferrándiz Canet</p>		
<p>Segundo Teniente de Alcalde Don Enrique Sendra Camps</p>		
<p>Concejal-Sindico Don Juan Bta. Bañuls Sala</p>		
<p>Concejales Don Rafael Sendra Vidal,</p>		
<p>don Carlos Cabrera Folqués, don Vicente Moratal Villanueva, don Carlos Sendra Ferrer, don Gerardo Ortolá Sendra, don Eduardo Ferrándiz Pérez y don Carlos Tamarit Siscar.</p>		

sobre la situació social esdevinguda amb el final de la guerra civil. No és aquest estudi una anàlisi detallada de la repressió franquista (afussellaments, exili, presors...), sinó una aproximació a una mena de repressió menys brutal, però que estava a l'ordre del dia, i afectava a la base de la població i a la seva vida social i pública al municipi rural del País Valencià.

3.-La postguerra, conseqüències de la guerra civil espanyola.

Tots els autors coincideixen en la crueltat de la guerra civil (1936-1939), però tots també, fan referència a les conseqüències del període posterior, anomenat postguerra. La repressió, l'odi, la venjança i l'opressió anaven a perllongar la guerra fins 1975, en un marc polític personal i autoritari com va ser la dictadura franquista. En el franquisme que s'instaurava, qui no acceptava els seus principis era considerat enemic, mal espanyol i mereixedor de ser perseguit si manifestava les seves discrepàncies. S'anul·lava i es declarava perniciosa la pluralitat d'opinions i s'instaurava de ple el feixisme¹.

Més si cal, aquesta política repressiva, anava a deixar-se notar més en aquelles zones o pobles on la tradició republicana havia sobresortit a quasi tots els nivells de la vida social i política del llevant peninsular. A Pego, pel maig de 1938, hi existien les següents col·lectivitats: *Instituto de Reforma Agraria*; *Sindicato Campesino CNT*; *Trabajadores de la Tierra UGT*; *Coop. Sindicato Agricultores IR*; i la *Federación Provincial Campesina*². El treball agrícola anava unit a la filiació sindical i política esquerrana majoritàriament a les terres de la Marina i Alacant.

La més forta repressió va vindre de la mà dels afussellaments, la presó o l'exili; d'aquests temes se n'ha parlat molt, tots coincidint en la brutal repressió de sang dels nacionals sobre els vençuts. A Pego, segons Vicent Gabarda, van haver-hi 17 afussellaments, quatre a Alacant i la resta a Dénia entre setembre de 1939 i maig de 1943³. La que millor ha estudiat aquest període a la Marina, ha estat Teresa Ballester⁴, al costat de Miguel Ors i Roque Moreno. Per a la historiadora de Pedreguer, Dénia va estar el centre de detinguts de la comarca, però potser Pego, hi anava darrere. N'hi havia 96 pegolins retinguts a Dénia, però al mateix Pego hi havia presos de totes les poblacions del seu districte o Partit Judicial, un total de 300⁵. Una de les peculiaritats, que assenyala T. Ballester per al cas de Pego, és que en aquest poble hi havia dones empresonades, cosa que no hi passava en cap altre de la comarca.

Tot i això, al carrer, al camp o la immediatesa de la vida local, trobem un substrat aclaridor de les intencions del nou règim instaurat per un colp d'estat i esdevingut en guerra civil. Aquest règim autoritari, i hereu dels règims feixistes del moment (sud-americans i europeus), anava a establir unes dures reprimentes a tot allò que anava en contra del règim o que

1.- Castelló, J. E., *España: siglo XX, 1939-1978*, Anaya, Madrid, 1990, p. 8.

2.- Ramos, V., *La Guerra Civil (1936-1939) en la Provincia de Alicante*, t. III, Alacant, 1974.

3.- Vicent Gabarda. *Els afussellaments al País Valencià (1938-1956)*, Alfons el Magnànim, València 1993.

4.- Teresa Ballester Artigues: "La Repressió de la Guerra Civil i la postguerra a Dénia", en *Aguaites*, 6, 1991, p. 63-85.

5.- El Partit Judicial de Pego estava format per 14 municipis: Pego, Adzúvia, Benichembla, Fornà, Murlla, Orba, Parcent, Ràfol d'Almunia, Sagra, Tormos, Vall d'Alcalà, Vall d'Ebo, Vall de Gallinera i Vall de l'Aguar.

significara alguna mala interpretació de les bases politico-socials establertes. Una base política ostentada per la *Falange Española Tradicionalista* i de les *J.O.N.S.*, fomentada en quatre punts doctrinals tan rígids com aquests:

- a) Posició antidemocràtica.
- b) Ambició imperial.
- c) Reivindicacions territorials.
- d) Unitat al voltant de la figura del caudillo⁶.

Llibre de festes de Pego, 1944.

La política provincial quedava jeràrquicament instituïda amb el Governador Civil, i per sota, al poble, un cap local, a les ordres de l'abans anomenat Governador Civil, aleshores Antonio Romaguera de Monza. Després foren Luis González Vicen (1941-44) i José María Paternina (1944-49)⁷. Aquest cap local, també anomenat Cap del Moviment, que feia les funcions d'alcalde, tenia l'obligació de presentar cada mes, un informe polític i social general de la població, on havien de quedar clars els següents punts: estat polític general del poble; problemes d'ordre col·lectiu que calia resoldre; i estat polític i espiritual de l'organització local⁸. La repressió brutal i immediata es manifestà amb empresonaments, camps de concentració (Albatera, Monòver, Alacant i Alcoi), afussellaments (690 en la província d'Alacant fins 1944); i la creació de juntes depuradores de funcionaris i empleats, i del "*Juzgado de Responsabilidades Políticas*".

6.- Vicente Ramos. *La Guerra Civil en la Provincia de Alicante*. Tomo III, Alicante, 1974.

7.- Roque Moreno Fonsertet. *El primer franquismo: represión y control social*. Historia de la Marina Alta, 59. 1999-2000.

8.- Op cit, pàg. 238.

Acabada la guerra, es destitueix el consistori pegolí, i esdevé una clara depuració del funcionariat, tot buscant la proclivitat al règim i la inalteració de les bases imposades pel mateix. En sessió extraordinària de 31 de març de 1939, s'encarrega al comitè de Falange Tradicionalista i de les JONS, l'administració local i interessos generals, amb la conseqüent depuració de funcionaris. També es donava prioritat a la contractació d'un "emprèstit" al Banc de Crèdit Local d'Espanya, per encetar la política econòmica del moment molt malparada i malgirbada.

Què anava a ser l'Ajuntament?: *“El Ayuntamiento, por ser la institución más antigua de la nación, es donde deben estar mejor representados los intereses de los distintos sectores de los pueblos y la primera rueda en las tareas administrativas de la nación”*.⁹

Una altra de les actuacions més immediates des del consistori va ser la rotulació de carrers, o millor dit, el canvi de noms de carrers. Per exemple, *“i com a botó de mostra”* passaren a rotular-se els següents carrers o places: José Antonio Primo de Rivera (abans Avenida República); Plaza General Primo de Rivera (abans Plaza Galán y García Hernandez); Plaza de los Mártires (abans Plaza de la Libertad); Plaza del Caudillo (abans Plaza de la Constitución); i Calvo Sotelo (abans Largo Caballero). Amb aquests canvis de carrers, no intentaven altra cosa que canviar la història, fent-se-la pròpia, esborrant qualsevol record al període que ells anomenaven *“rojo”*.

La pobresa, la fam i la destrucció de l'estructura d'hàbitat i treball (camp), anava a crear un poble ple de indecisions, i una gent bifurcada per les dos espanyes. Un poble de tradició republicana, que ara havia de convertir-se en nacional si volia seguir sent poble. És si cal, aquesta pèrdua de consciència cap a fora, la que després crearia tots els odís i rencors entre famílies adeptes a un o altre pensament.

“I com la Guerra és cosa de força i no de raó, el que més força i menys raó tenia va guanyar. I com sempre, tornà la repressió implacable. (ninguna piedad para el enemigo), deien els que havien guanyat. I així fou”.¹⁰

Els dos pilars que mantenien la política generada per l'Estat, eren l'Exèrcit i l'Església. Uns i altres s'entenien, perquè uns i altres es necessitaven mútuament. Tota la reglamentació social que esdevindria giravoltava pel respecte a un i l'altre pilar. Els primers amb l'ordre social i el segon amb el control de l'educació.

Cal dir, que les conseqüències més negatives les va patir el món industrial, mentre que el món rural-agrari es va veure afavorit per la política oficial de preus. No obstant, això quedaria en teoria, ja que com veurem en el cas de Pego (com en molts altres), res anava a ser fàcil, ni molt menys.

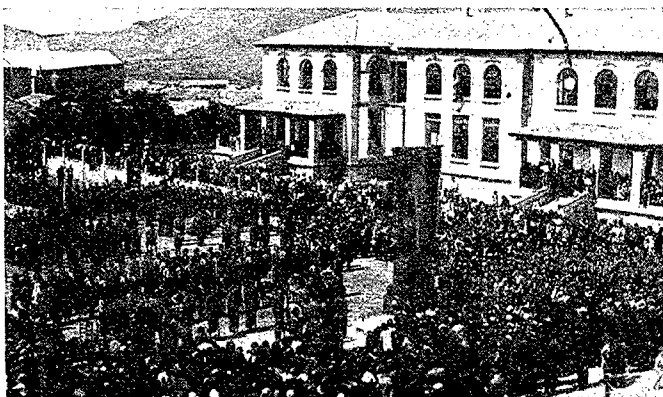
Les primeres alteracions institucionals a Pego, a més de la depuració del funcionariat i, la dels canvis de nom dels carrers, va ser la preponderància que tindran d'ara endavant els bans de l'Alcaldia. Tots ells, destinats a mantindre l'ordre que ells volien, i a emmanillar a la gent en qualsevol acció quotidiana que esdevinguera en el carrer, al bar, al cinema, o la pròpia casa particular. Les mínimes sospites esdevindrien delictes, en un estat social on la raó era perillosa i difícil de conrear. S'incitava fins i tot, que qualsevol veí denunciàs fets declarats delictius o perniciosos dins la moral cívica que s'havia instaurat. Una moral tan pobra, malifeta, que atacava i censurava la vestimenta, els llocs públics, i els horaris d'establiments públics. Producte d'aquestes bastonades a la moral més pròxima, i al contrari, es produïa una

9.- Agustín Rio Cisneros. *Pensamiento político de Franco*. Ediciones del Movimiento, Madrid, 1975, t.II, p. 489. Discurs de Franco en La Coruna el 19-8- 1944.

10.- Xavier Serra Estellés. *Història (en primera persona) de la Comunitat Valenciana*, Nau Llibres, València, 1995, p. 221.

exaltació de cultes i pràctiques religioses, manifestades amb nombroses i ataviades festivitats religioses, misses de campanya, alçaments de creus de pedra al poble, etc.

Llibre de festes de Pego,
1944.

Missa de campanya en la Plaza de Cervantes. — Al fondo el Grupo Escolar del mismo nombre

11.- Els falangistes van canviar els seus Estatuts una vegada acabada la guerra, i aquest canvi queda definit el seu pensament: " *el Movimiento militante inspirador y base del Estado Español, que, en comunicaci3n de voluntades y creencias asume la tarea de devolver a Espa1a el sentido profundo de una indestructible unidad de destino y la fe resuelta en su misi3n cat3lica e imperial, como protagonista de la Historia, de establecer un r3gimen de economia superadora de los intereses del individuo, de grupo y de clase, para la multiplicaci3n de los bienes al servicio del poderio del Estado, de la Justicia social y de la libertad cristiana de la persona*". Cita de Jos3 Manuel D3ez Fuentes: "Falange y apat3a social en San Vicente del Raspeig (1939-1949)", *Canelobre* 31/32, 1995.

12.- Javier Tusell (dir). *Historia de Espa1a*. Taurus, Madrid, 1998, p. 705. Aquest autor tamb3 t3 una obra molt important com 3s *La dictadura de Franco*, Altaya, Barcelona, 1996. En ella podem veure i estudiar els aspectes m3s importants de la ideologia franquista a nivell pol3tic i institucional.

13.- Op. cit. p. 705.

La pol3tica municipal era manipulada per la Falange¹¹ (3nic partit pol3tic del moment i del moviment), i des de la capital de prov3ncia, amb la figura inexorable del Governador Civil i Cap Provincial del Moviment, com ja hem dit. L'alcalde va ser elegit per aquest 3ltim, i priv3 el poble el dret de poder elegir -lo. Els ciutadans, redu3ts a res, prou tenien en intentar capgirar la situaci3 tan fosca que se'ls presentava. Darrere quedaven les morts al front i al "pared3n", la pres3 i l'exili; davant, el silenci i el ressentiment, l'odi i la resignaci3. Anavem a ser *Una, Grande y Libre*; una, perquè ser3em 3nics, gran, ja veus!; i lliure, perquè en el futur podr3em tirar la travessa futbol3stica.

La situaci3 econ3mica espanyola en acabar la guerra civil era, com ja he dit, catastr3fica. Segons Javier Tusell, Espanya va seguir una pol3tica econ3mica d'autarquia i intervencionisme estatal i en el terreny social va adoptar un to revolucionari, en moltes ocasions en contradicci3 amb les disposicions que es dictaven en el terreny econ3mic, que resultaren greument perjudicials i tingueren com a resultat l'augment de la miseria dels espanyols¹².

L'intervencionisme estatal i l'autarquia no eren cap invent nou, per3 ara es fomentaren en germen de les pol3tiques nacionalistes i en l'odi radical dels principis de l'economia de mercat¹³. Aix3 com en el per3ode republic3 s'intentaren unes reformes ambiciosos pel b3 de l'economia agr3ria (que no obstant fracassaren), ara sols es creava el Servicio Nacional de Trigo (SNT) destinat a regular la producci3 d'aquest producte tan important per a l'economia dels petits propietaris. Una pol3tica d'intervenci3 que esdevenia economia emmanillada per als petits i ampliada per als grans addictes.

Segons Gómez Roda¹⁴ es produeix un procés de configuració del poder local en tres punts:

- 1.- La centralització del nomenament de càrrecs del poder local en els governs civils i en el Ministeri de la Governació.
- 2.- Depuració exhaustiva de la burocràcia municipal.
- 3.- L'estrangulació de les hisendes locals mitjançant la centralització estatal dels recursos fiscals.

L'economia rural passava a dependre en bona mesura de l'estraperlo, vàlvula d'escapament a l'intervencionisme estatal i la política de fixació de preus. Un cas peculiar que ens conta Roque Moreno és el de l'alcalde de Dénia (José Gómez Colomer), que l'agost de 1940 va ser destituït del càrrec i tancat al Reformatori d'Adults d'Alacant per vendre articles clandestinament a preus abusius al costat de tres veïns de la localitat. Tot i això, era habitual la condescendència d'aquestes pràctiques il·legals, dirigides i capitanejades pels oligarques del poder local¹⁵. Poder local, dirigit a la comarca, pels antics cacics que ara ocupaven els càrrecs més importants als municipis.

4.-El manteniment de l'ordre al carrer.

Tot allò que havia de complir el poble al carrer i a les cases, estava ordenat des dels bans i les ordenances municipals. Per fer complir aquestes demandes cíviq ues i socials, la policia urbana i rural actuava d'allò més immediat, i de la manera més salvatge possible.

En sessió del 10 de maig de 1939 en les actes de l'Ajuntament trobem la configuració que anava a tindre el que avui anomenem policia municipal.

“Propuso el Presidente, que atendiéndose a la nueva modalidad de ordenación del orden público, y, teniendo en cuenta las diferencias con que este se prestaba, por ser cuerpos separados y no existir conexión entre el de vigilancia nocturna y el de orden público, debían estos refundirse en un solo cuerpo que pudiera prestar servicio permanentemente, enlazando al objeto dos brigadas que al estar en contacto entre si por medio de un solo Inspector jefe podrán hacer en detalle mas efectivo el servicio que debe prestarse para el mantenimiento eficaz del orden público”.

Es creava així el cos de “Inspección y Vigilancia Municipal de Orden Publico”, organitzat i dirigit per l'Alcalde. Es formaren dos brigades amb un cap cadascuna, a les ordres de les quals estaven tres guardes o policies. Per damunt de tots ells, apareixia la figura del Inspector. El total del personal d'ordre públic eren 9 agents dins la població. Al camp, predominava la vigilància dels guardes rurals, que n'eren tres.

La màxima preocupació de l'autoritat era la vigilància del subministrament de productes de primera necessitat alimentària. Aleshores,

14.- José Alberto Gómez Roda: “ Investigacions recents sobre el règim i la societat del primer franquisme”, en *Afers*, 25 (1996), p. 631.

15.- *El primer franquismo...* p. 700.

no estava permès matar porcs, ni moltes altres coses més. Els carnisers patien per la política de subministrament que volia fer l'estat o els grans empresaris estraperlistes del període autàrquic que s'havia mamprés. Els "consumeros" vigilaven i feien pagar l'entrada de productes al municipi. Totes les persones que intentaven vendre verdures o fruits estrets del seu propi camp, infringien la norma i eren denunciats. Tot això va provocar el mercat negre de l'estraperlo, mercat a petita escala, que no era res més que l'intercanvi de productes entre les persones per solucionar qualsevol deficiència a l'hora de poder arribar a dispondre del producte que pròpiament no es disponia. En aquest mercat s'intercanviava de tot (carn, oli, pa, dacs, arròs...) i era denunciat fortament mentre que els grans estraperlistes, implicats molts en la política municipal, provincial, o estatal, s'enriquien a costa d'una ajuda pacífica al règim, mentre que aquest tancava els ulls i els consentia.

5.-Multes del "Año de la Victoria".

El llibre de denúncies i multes de 1939 a 1941 és un ampli ventall de possibilitats per fer-nos veure la manera en què, victoriós, el bàndol nacional va desenvolupar la seva repressió al carrer, callada, silenciosa, però, no per açò, menys despiadada.

L'estudi d'aquestes **1.925 multes**, entre quantitatiu i qualitatiu, no pot fer res més que donar-nos algunes dades ja conegudes però, des d'una altra visió o font documental. Com que a tots ens agraden les estadístiques, encara que diguem que no, he intentat esbrinar-ne algunes que de manera aproximativa faran aquest apartat un tant numèric i entretingut, per després establir-ne unes conclusions.

Denúncies més importants:

- Per pasturar ramat en propietat privada o "comunal": **520 27,01%**
- Per furtar o menjar en el propi lloc d'infracció: **362 18,80%**
- Per no escombrar el carrer davant casa pròpia: **217 11,27%**

Altres denúncies:

- Per travessar o estar en terra propietat privada: **30 1,5%**
- Tallar llenya, arbres o brossa: **93 4,8%**
- Faltes al pes i mesura: **24 1,2%**
- Per vendre productes en casa: **24 1,2%**
- Per jugar a les "chapas": **19 0,9%**
- Per travessar terra d'arròs: **26 1,3%**
- Per fer escàndol: **25 1,2%**
- Per vendre a preus abusius: **17 0,8%**
- Per fumar al cinema: **42 2,1%**
- Per treballar en diumenge: **21 1,09%**

Altres en menor mesura:

- Desobediència agents de l'autoritat: **15 0,7%**
- Per tindre el gos solt i sense boç: **4 0,2%**
- "manosear" la carn o el peix en la taula: **7 0,3%**
- Per "hacer de cuerpo y otras porquerias" al carrer: **12 0,6%**
- Per renyir: **5 0,2%**
- Per entrar licor sense permís: **5 0,2%**
- Per desobediència al "pa integre": **3 0,1%**
- Per panificar farina sense segó: **7 0,3%**
- Per desordre en la cola de l'oli: **1**
- Per tirar fem al carrer: **9 0,4%**
- Per insultar: **3 0,1%**
- Per molestar al públic tirant-li pedres: **2**
- Per anar massa fort amb bicicleta: **2**
- Per pastar pa blanc: **4 0,2%**
- Per estar al camp fora de l'hora que marca el ban: **6 0,3%**
- Desobediència en la cua del tabac: **2**
- Per blasfemar: **5 0,2%**
- Per vendre arròs amb corfa: **8 0,4%**
- Per abandonar el carro en la plaça: **4 0,2%**
- Per portar oli sense autorització: **3 0,1%**
- Per ferrar l'animal en la via pública: **1**
- Per tindre la taverna en funció fora d'hores: **13 0,6%**
- Per no parar el cotxe mentre es feia el ban: **2**
- Per secar la roba en "finca de otro": **2**
- Per rentar la roba en la font: **1**

En totes aquestes denúncies (deixarem les més impactants per al final, com en les bones pel·lícules), veiem com es dibuixa el marc social on es desenvoluparia tota la postguerra fins ben entrada la dècada dels cinquanta. L'autarquia, la cuidadosa estima de la propietat privada, de la municipal, la vigilància del sistema alimentici i primari, l'atroç recerca de l'ordre, la norma i el concepte de carrer i urbanitat. Un concepte de carrer, sotmés a la vigilància exhaustiva dels mantenidors de l'ordre, un carrer callat i en silenci.

D'aquestes denúncies podrem extraure algunes conclusions. Furtar, aleshores es va convertir en el mitjà de la subsistència, sobretot per a aquells més pobres que no disposaven dels mitjans de producció. El camp pegolí, voluntariós en quant a productes es va convertir en un anar i vindre, buscar alguna cosa que menjar, posar-se-la a la boca i fugir. Però al camp, la vigilància també estava cuidada escrupolosament. Es furtaven sobretot taronges, figues, garrofes, i bacoques. A més tota classe d'hortalisses i fruites

(magranes, melons, ametles, arròs, dacsà, faves...).

Quins productes es venien en casa i eren denunciats?. Doncs sobretot, creïlles, pebrots, bajoques, tomaques i verdures en general.

També hem vist multes per vendre a preus abusius, no? Bajoques, pa, arròs, sardines, llet, sucre, carn. Quina casualitat que estiguem parlant de productes bàsics, crec jo.

A Pego, en aquells moments, hi havia tres cinemes o teatres o més bé sales: *Espanya*, *Paté*, i *Victoria*. Aquest eren el cercle de reunió de la massa ciutadana, el cercle de “pan y circo” de la postguerra. Allí es denunciava per fumar (cosa normal), però també per altres coses, no tant normals, com: no saludar quan posaven el himne nacional, d’entre altres. Altres cercles de reunió (permesos però controlats) eren el *Casino Caçadors*, *la Pianola*, el ball del Patinet, les tavernes, el trinquet de pilota, i els bars, fins i tot l’escorxador servia de sala improvisada de ball en aquella època, i era zona guaitada. En ells es produeixen moltes vegades algunes discussions que acaben en denúncies o en baralles, sempre amb la intenció de mantindre un ordre predeterminat. A la via pública també es produïen escàndols però, eren controlats al moment amb l’ús de la força, la majoria de les vegades.

A favor de Salvador
Martinez Ruano, d'Orba.

6.- Per això denunciaven?.

En el yugo ancestral se ayuntan, nobles,
los entusiasmos altos, los esfuerzos,
y en las aladas flechas del emblema
salen volando al sol, los sentimientos.

S. Soler Soler, *Soles nuevos*, Bullentó, 1942¹⁶.

16.- Bullentó. Revista
gràfica-Fomento de cultura y
arte. Any I, núm. 1, Pego, julio
de 1942. Preu: 2 pessetes.
Numero Extraordinario
dedicado a las Fiestas en honor
del Santísimo Ecce-Homo
Patrono de la Villa de Pego.

Ja he dit abans que l'Església seria un dels dos pilars programàtics del desenvolupament d'una moral que havia d'anar seguida d'una proclivitat al règim instaurat i a la moral cristiana.

Mentre anava analitzant les diferents denúncies que es mostraven com avergonyides als meus ulls, anava descobrint xicotetes mostres d'una realitat moltes vegades amagada, que posava en evidència la separació o les ànsies de disconformitat de la gent d'un poble que no es resignava a caure en un pou, on les llibertats havien desaparegut en la foscor de la fondària. Per a un poble, de tradicions progressistes com Pego, tota la parafernalia paternalista cap a una figura que s'havia apoderat del seu clam de llibertat com Franco, li semblava i provocava un descontent ple de rebeldia que manifestava en llocs públics i acabava en denúncies immediates i amenaces.

Por no saludar y decir que no es obligatorio el saludo al himno Nacional en el Cine España.

Por decir palabras ofensivas en contra del Caudillo.

Por no levantar el brazo ni saludar al paso de las Banderas Nacionales.

Por no levantar el brazo al paso de los cadáveres.

Por no tener cubertor en el balcón al paso de la manifestación.

Por guasearse al paso de los difuntos en la calle carrascal¹⁷.

Por blasfemar e insultar al Régimen Nacional Sindicalista.

Por poner la mano delante de la foto de Franco cuando estaba enfocada en el telon y tocaban el Himno Nacional.

Por desobediencia al alcalde en el Campo de Futbol.

Por jugar y bailar en la repisa de la cruz de los mártires.

Por terminar la función tarde en el cine España.

A més d'aquests exemples aclaridors n'hi ha més. El dia 18 de juliol no es podia treballar (era la festa de l'Exaltació del Treball), i treballadors del camp i barbers del poble foren denunciats massivament per treballar aquell dia. Tampoc es podia treballar en diumenge, ni els dies festius. Un d'ells era l'anomenat *Día de la Unificación*, el 19 d'abril, marcat festiu per ban, foren denunciats nombrosos llauradors de Pego i l'Atzúvia per treballar aquell dia de l'any 1940.

El luxe no estava "permés" i foren denunciats tres xiquets: **denúncia n. 706.** *Por tener por lujo un cinturón adornado en monedas de níquel de 0,25 pesetas cada una, llevando los tres cinturones. (27 març 1940, 15 pts. cadascú)*

Tampoc les reunions sospitoses estaven permeses. La clandestinitat començava a ser el refugi de tots aquells que buscaven i ansiaven llibertat. Qualsevol agrupació de persones sospitoses i no "afines" era diluïda immediatament. El 30 de juny de 1940: *Por formar grupo a las 2 y media de la madrugada y al ser disueltos volvieron a reunirse en la calle de San Antonio¹⁸.*

El ball del Patinet era famós i concorregut. Les joves menors de 16 anys volien innocentment ballar o veure ballar les seves germanes o amigues,

17.- Aquesta denúncia va recaure sobre una dona, i la va pagar el seu home amb treball.

18.- 2 "peles" de multa a cadascú.

amb la més pura de les innocències. L'encarregat del local moltes vegades patia les denúncies de la policia per deixar-les entrar, per censurar algun bes o algun pas de ball massa apretat.

INFORME DE LA SOCIEDAD DE CAZADORES

12.- Su fundación data desde hace unos cuarenta años aproximadamente. Fue Sociedad seria y prestigiosa hasta los albores de la República. Desde entonces por complacencia o debilidad de sus directivos, se desvió de su finalidad deportiva para sentirse política de marcada tendencia izquierdista.

22.- En esta Sociedad se han cobijado desde el elemento conservador cónado y contemporizante hasta el marxista y comunista de acción. Precisamente de esta Sociedad, surgió el Comité, comisión o como quiera llamarse que propagó, fomentó y preparó con todo entusiasmo y ayuda pecuniaria el advenimiento de la República que tan funestas consecuencias ha acarreado a nuestra querida España.

32.- Ten cierto es lo anteriormente expuesto, que de entre sus socios salieron Joaquín Sala Femená, Presidente de la Chega de Pego, Fernando Gant Castro, José María Salda, vocal del mismo, Fernando Palda, estos cuatro condenado a la última pena y ya ejecutados por la justicia de Franco; igualmente salieron de esta Sociedad Salvador Bolta Gonzalez, del Comité Ejecutivo, Filiberto Sena Mda, Filiberto Sena Cardona, factótum del Comité Ejecutivo del Frente Popular y tantos y tantos otros que hoy se hallan en la cárcel, cuya relación nominal se haría interminable.

42.- Otra prueba irrefutable de que en esta Sociedad se cobijaban los elementos de Izquierdas, es la de que todos los detenidos actualmente, tenían su punto de reunión en esta Sociedad a medida de que se les iba libertando y cuando el alcalde que informa, que para el bien del régimen, debe modificarse su reglamento en el sentido de que a dicha asociación, tengan acceso solamente los Cazadores, esto es, solamente las personas que acrediten de una manera clara y probado que practican el deporte de la caza y que sea indispensable además para ingresar en ella el certificado de F.I.T. y de las J.O.R.S. en el que se acredite que el cazador solicitante es persona afecta al Glorioso Alzamiento, así de esta manera, se evitaría la intrusión de elementos cuya ideología no tienen bien determinada y encuentran el amparo en los locales de la mencionada Sociedad para sus fines poco recomendables.

Estos informes, responden a la verdad y nada mas que a la verdad.

Pego, a veintiseis de Febrero de mil novecientos cuarenta.

EL ALCALDE ACCTAL.

Informe polític-social de la Unió Musical de Pego, 1940. Informe típic de principis de la postguerra, que es va estendre a totes les associacions de les localitats de la Marina. Els manava fer l'alcalde i els enviava al Governador Civil per que dictaminara. **Arxiu Municipal de Pego.**

Les multes o denúncies normalment es pagaven amb diners (des d'1 o 2 pts. fins a 200 pts., les més grosses). Altres vies: pagar-les amb treball o patir-les a la presó o la "perrera". Les més comunes eren de 10, 25 i 50 pessetes i, això era molt?. Segons Ramir Reig, per obtindre les 2,188 calories necessaries per persona, es requeria que una família treballadora de quatre membres ingressara 18 pesetes al dia. Si sumem altres despeses com roba, calcer, habitatge, pujava a 27 pesetes. Els ingressos mitjans, calculats amb molt d'optimisme, eren de 17 pessetes al dia¹⁹. Com veiem, algunes denúncies devien caure com un poal d'aigua freda, i provocar una catàstrofe en les famílies més pobres, que eren la majoria.

Però no sols el dany era econòmic, el més important si cal, fou el fustigament moral a la societat que l'hem d'emmarcar en aquest procés de

19.- Ramir Reig: Estratègies de supervivència i estratègies de millora. Els treballadors al P. València durant el franquisme (1939-1975)", *Afers*, 22 (1995), p. 463.

repressió postcroada. Procés de canvi polític, social i econòmic, que unit al paper desenvolupat per l'Església, va fer de la societat, del poble, una quadrilla de corders cercats, on imperava la força del poder del pastor i mancava la raó del ramat. Raó furtada, ens quedarem sense poble, sense carrer durant molts anys. I així és la història i així li l'hem contada, almenys que servisca per conèixer el passat, entendre el present i millorar el futur, o almenys no repetir ni tapolar amb la mateixa pedra.

7.- Per a saber-ne més de la comarca (Bibliografia).

- BALLESTER ARTIGUES, T. *Las repercusiones de la guerra en una comarca de retaguardia. Historia de la Marina Alta* (Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Levante i Información), núm. 57, 1999-2000. p. 673- 684.

- BALLESTER ARTIGUES, T: “*La repressió de la Guerra Civil i la postguerra a Dénia*”, en *Aguaits*, 6, 1991, p. 63-85.

- BALLESTER ARTIGUES, T. “*Refugiats i evacuats de la Guerra Civil a la Marina Alta*”, en *Actes del III Congrés d'Història de la Marina Alta* (1990), 1992, 608 pgs. Coedició amb l'Institut de Cultura “Juan Gil-Albert”.

- BALLESTER ARTIGUES, T.; GIL PUIGCERVER, F.: “*Els canvis del poder polític municipal a la Marina Alta: de la II República al franquisme*”, en *Actes del III Congrés d'Història de la Marina Alta* (1990), 1992, 608 pgs. Coedició amb l'Institut de Cultura “Juan Gil-Albert”.

- MORENO FONSERET, R. *El primer franquismo: represión y control social. Historia de la Marina Alta*, (Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Levante i Información) n°. 59, 1999-2000, p. 697-708.

- SIMEÓN RIERA, J.D.: “*Repensar el franquisme des d'una comunitat rural: El cas de Xàbia, 1939-1953*”, en *Aguaits*, 15, 1998.

- SIMEÓN RIERA, J.D. *Impasible el ademán. Franquisme i societat a una comunitat rural: Xàbia 1939-1953*. Xàbia, Ajuntament, 1998.